

YUQORI SINFLARDA TA'LIM JARAYONINI TIL O'QITISH TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TASHKIL ETISH

Kamolova Feruza

Buxoro Davlat Pedagogika instituti

Tayanch Doktorant

+998993811205

Annotatsiya

Ushbu maqolada yuqori sinflarda chet tilini o'qitish jarayoniga raqamli texnologiyalarni integratsiyalash masalasi o'rganiladi. Mavjud ilmiy tadqiqotlar asosida mobil til o'rganish (MALL), kompyuter yordamida hamkorlikda ta'lim (CSCL), kengaytirilgan va virtual haqiqat (AR/VR), hamda sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan til o'rganish tizimlari (ICALL) tahlil qilinadi. Ushbu vositalarni samarali joriy etish bo'yicha konseptual model taklif etiladi. Tadqiqot texnologiyalarning til o'zlashtirishdagi foydali jihatlari va mavjud muammolarini ham aniqlaydi.

Kalit so'zlar:

Yuqori sinflar, chet tilini o'qitish, raqamli texnologiyalar, mobil ta'lim (MALL),

sun'iy intellekt (ICALL), AR/VR texnologiyalari, kompyuter yordamida hamkorlikda ta'lim (CSCL), topshiriqqa asoslangan til o'rgatish (TBLT), aralash ta'lim, ijtimoiy tarmoqlar

Kirish

So'nggi yillarda ta'limda raqamli transformatsiya kuchaymoqda, bu esa chet tili ta'limining shaklini tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, yuqori sinflardagi (o'rta maktabning yuqori bosqichi) o'quvchilar – aqliy jihatdan yetukroq, mustaqil va

texnologiyaga moslashgan shaxslar sifatida – yangi o‘quv vositalarini samarali o‘zlashtira oladilar.

Mobil yordamli til o‘rganish (MALL), kompyuter yordamida hamkorlikda ta’lim (CSCL), kengaytirilgan va virtual haqiqat (AR/VR) hamda sun’iy intellektdan foydalaniluvchi o‘quv dasturlari (ICALL) orqali chet tilini o‘rganish jarayoni interaktiv, ijodiy va samarali tus olmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi – zamonaviy til o‘qitish texnologiyalarini yuqori sinf o‘quvchilari orasida tizimli tarzda joriy etishning samarali usullarini ko‘rsatishdir.

Tadqiqot uslubi

Ushbu maqolada adabiyotlar sharhi metodidan foydalanildi. 2015–2023 yillar oralig‘ida chop etilgan ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari va texnologik ta’limga oid hisobotlar o‘rganildi.

Tanlash mezonlari:

Yuqori sinf o‘quvchilari uchun mos bo‘lgan texnologik vositalar;

Aralash o‘qitish (blended learning) va topshiriqqa asoslangan til o‘rgatish (TBLT) modellari;

Til bilish darajasi, motivatsiya va mustaqil o‘qish qobiliyatiga ta’siri.

Yetti asosiy ilmiy manba aniqlanib, chuqur tahlil qilindi. Ular yuqori sinflar uchun mos texnologiyalarni yoritib berdi.

Natijalar

Mobil yordamli til o‘rganish (MALL)

Mobil texnologiyalar yordamida til o‘rganish — zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylangan. Mobil ilovalar, jumladan Socrative, Duolingo, Quizlet, hamda hikoya yaratish platformalari o‘quvchilarning mustaqil til o‘rganish

jarayonida faol ishtirok etishiga imkon yaratadi. Burstson (2015) mobil qurilmalardan foydalanish o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini kuchaytirishini ta'kidlaydi. Reinders & Benson (2017) esa mobil ilovalar orqali o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi va qiziqishi ortishini kuzatgan. Mobil vositalarning asosiy afzalligi — ular o'quvchini istalgan vaqtda va joyda interaktiv tarzda tilga duch kelishga undaydi, bu esa so'z boyligini shakllantirish va mustahkamlashga xizmat qiladi.

Компьютер yordamida hamkorlikda ta'lim (CSCL)

Компьютер vositalaridan foydalangan holda hamkorlikda o'rganish (CSCL) — til o'rgatishda samarador metodlardan biri sifatida tan olinmoqda. Google Docs, Padlet, Moodle kabi platformalar o'quvchilarga birgalikda matn yaratish, o'zaro tahrirlash va fikr almashish imkonini beradi. Dooly (2008) ta'kidlaganidek, bunday vositalar o'quvchilarning til o'rganishdagi ijtimoiy faolligini oshiradi. Kessler (2012) esa CSCL muhiti metakognitiv faollikni rag'batlantirib, o'quvchilarni o'z o'rganish jarayonlarini nazorat qilishga o'rgatishini ko'rsatgan. Bunday platformalar o'quvchining faqat til emas, balki axborot texnologiyalaridan foydalanish salohiyatini ham kengaytiradi.

Кengaytirilgan va virtual haqiqat (AR/VR)

Кengaytirilgan (AR) va virtual (VR) haqiqat texnologiyalari orqali yaratilgan til o'rganish muhiti an'anaviy o'quv xonalarida mavjud bo'lmagan imkoniyatlarni taqdim etadi. Kovalenko va Tarasenko (2022) o'z tadqiqotlarida AR/VR texnologiyalari orqali taqdim etilgan interaktiv tajriba o'quvchilarning til muhitiga chuqurroq sho'ng'ishini, madaniyatlararo anglash darajasini oshirishini va darsga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishini aniqlagan. Ushbu vositalar nafaqat til materialini vizual va eshitish orqali qabul qilishni kuchaytiradi, balki tilni haqiqiy muloqot kontekstida qo'llashga imkon beradi. Bu esa tilning passiv emas, faol o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Sun'iy intellekt asosidagi CALL (ICALL)

CALL (Computer-Assisted Language Learning) doirasida sun'iy intellekt asosidagi texnologiyalar — ya'ni AI grammar checkers, speech recognition tools, va adaptiv o'quv dasturlari — til o'rgatishda yangi bosqichni boshlab berdi. Heift va Schulze (2015) ICALL vositalari o'quvchilarning real vaqtda xatolarni ko'rish va tuzatish, shuningdek, individual ehtiyojlarga mos material olish imkoniyatlarini oshirganini ta'kidlaydi. Masalan, grammatik tahlilchi vositalar (AI-based grammar correctors) o'quvchi yozgan matndagi noaniqliklarni aniqlab, tavsiyalar beradi. Talaffuz tahlilchilari esa intonatsiya, urg'u va tovushlar ustida ishlash imkonini yaratadi. Shu tarzda, har bir o'quvchi o'zining til o'rganish trayektoriyasini moslashtirishga erishadi.

O'yin asosida va korpus asosidagi vositalar

Til o'rgatishda o'yinlar va til korpuslari keng qo'llanilmoqda. Gamification — ya'ni o'yin elementlari asosidagi o'qitish orqali o'quvchilarning motivatsiyasi va ishtiroki oshadi. Rashid (2020) o'yin shaklidagi topshiriqlar orqali til o'zlashtirish jarayonida yuqori darajadagi faollik va ko'nikma shakllanishi kuzatilganini bildiradi. Korpus vositalari, xususan AntConc, o'quvchilarga real hayotda qo'llaniladigan iboralar, kollokatsiyalar va grammatik naqshlarni tahlil qilish imkonini beradi. Bunday yondashuv o'quvchilarda mustaqil til tahlili va kontekstda foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi.

Topshiriqqa asoslangan til o'rgatish (TBLT)

Topshiriqqa asoslangan til o'rgatish yondashuvida texnologiyalar muhim rol o'ynaydi. Virtual suhbatlar, video intervyular, va loyiha asosida yozilgan maqolalar orqali o'quvchilar tilni real kommunikativ kontekstda qo'llashga o'rganadilar.

Ellis (2017) bu yondashuv o'quvchilarda aloqa ko'nikmalarini, tilga erkinlikni va madaniyatlararo idrokni rivojlantirishini ta'kidlaydi. Texnologiyalar ushbu topshiriqlarni multimodal shaklda taqdim etish imkonini berib, har xil o'quv uslublariga moslashishni ta'minlaydi.

Multimedia va ijtimoiy tarmoqlar

Multimedia va ijtimoiy tarmoqlar orqali til o'rganish yangi, erkin va ijodiy imkoniyatlarni ochadi. Podkastlar, videobloglar, Edmodo, Instagram kabi vositalar o'quvchilarning o'z fikrini yozma va og'zaki tarzda ifodalash, shuningdek, boshqa foydalanuvchilar bilan muloqot qilish imkonini beradi. Wang & Vásquez (2012) ijtimoiy tarmoqlar orqali muloqot qilayotgan o'quvchilarda til o'zlashtirish jarayoni tabiiy, kontekstli va faol bo'lishini kuzatgan. Bu vositalar, shuningdek, tilni nafaqat o'rganiladigan predmet, balki kundalik hayotning ajralmas vositasi sifati .

Munozara

O'rganilgan natijalar yuqori sinflarda raqamli texnologiyalarni chet tilini o'qitish jarayoniga integratsiya qilish ko'plab ijobiy imkoniyatlarni yaratishini ko'rsatadi. Har bir texnologik vosita — mobil ilovalardan tortib, sun'iy intellektgacha — o'ziga xos afzalliklarga ega bo'lib, o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali qo'llanishi mumkin. Biroq bu vositalarning natijadorligi asosan ularning pedagogik asoslanganligi, strategik rejalashtirilganligi, va o'qituvchilar va o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi bilan chambarchas bog'liq.

Pedagogik integratsiyaning muhimligi

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, texnologiyalarni shunchaki sinfga olib kirish emas, balki ularni maqsadli, o'ylangan didaktik maqsadlar asosida qo'llash samaradorlikni belgilaydi. Masalan, mobil ilovalarning o'z-o'zidan ta'siri

chegaralangan bo‘lib, ular faqat o‘quvchilarga aniq vazifalar va muntazam teskari aloqa taqdim etilgandagina yuqori natija beradi (Burston, 2015; Reinders & Benson, 2017). Demak, texnologik vositalar — bu maqsadga erishish vositasi bo‘lib, ularni faqat o‘quv mazmuniga moslashtirilgan holda qo‘llash kerak.

O‘qituvchilarni tayyorlash zarurati

Bir necha tadqiqotlar (Kessler, 2012; Wang & Vásquez, 2012) o‘qituvchilarning texnologik savodxonligi ularning raqamli vositalarni qanday darajada samarali qo‘llay olishiga bevosita ta’sir qilishini ko‘rsatadi. Yuqori sinf o‘quvchilari bilan ishlovchi o‘qituvchilar zamonaviy platformalardan, ayniqsa CSCL, ICALL va AR/VR texnologiyalaridan foydalanish uchun yetarli tayyorgarlikka ega bo‘lishi lozim. Bu esa doimiy kasbiy rivojlanish, seminarlar, va amalda qo‘llash imkoniyatlarini yaratishni talab etadi.

Texnik infratuzilma va teng imkoniyatlar masalasi

Ko‘plab ijobiy natijalarga qaramay, texnologiyalarni o‘quv jarayoniga keng joriy etishda texnik cheklovlar ham mavjud. Ayrim ta’lim muassasalarida internetga doimiy ulanish, kompyuterlar yoki mobil qurilmalar yetishmasligi o‘qituvchilarning raqamli vositalardan foydalanishiga to‘sqinlik qiladi. Bu esa o‘quvchilar o‘rtasida teng imkoniyatlarning buzilishiga olib kelishi mumkin. AR/VR yoki sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish uchun esa qo‘shimcha texnik resurslar talab etiladi, bu esa barcha maktablar uchun amaliy bo‘lmasligi mumkin.

O‘quvchilarni yo‘naltirish va raqamli intizom

Texnologiyalar bilan ishlash o‘quvchilarda o‘z-o‘zini boshqarish, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va maqsadga yo‘naltirilgan faoliyat yuritish ko‘nikmalarini talab etadi. Shuning uchun, o‘qituvchilar raqamli topshiriqlarni aniq yo‘riqnoma, vaqt chegarasi va natijaga yo‘naltirilgan teskari aloqa bilan ta’minlashi lozim. Aks

holda, texnologiyalar chalgʻituvchi omilga aylanishi mumkin. Saito (2019) ayrim holatlarda texnologiyalar oʻquvchilarda haddan tashqari charchoq, yuzaki ishtirok va passivlikka olib kelishi mumkinligini koʻrsatgan. Demak, raqamli vositalarni samarali yoʻnaltirish — bu pedagogik rahbarlik masalasidir.

Aralash (blended) taʼlim modelining ustunligi

Olingan natijalar shuni koʻrsatadiki, eng samarali yondashuv bu anʼanaviy darslarni raqamli vositalar bilan uygʻunlashtirgan aralash oʻqitish modelidir. Bu model oʻquvchilarga darsda tushunmagan jihatlarni mustaqil takrorlash imkonini beradi, shuningdek, oʻz oʻrganish tezligiga moslashtirilgan yondashuvdan foydalanish imkonini yaratadi. Ellis (2017) topshiriqqa asoslangan yondashuvlar aynan ana shu aralash modelda eng samarali natija berishini qayd etashida koʻrsatishga xizmat qiladi.

Xulosa

Yuqori sinflarda til oʻrgatishda texnologiyalardan foydalanish oʻquvchilarning mustaqilligini, motivatsiyasini va tilga oid koʻnikmalarini oshirishda katta imkoniyatlarga ega. MALL, CSCL, AR/VR, ICALL kabi vositalar, topshiriqqa asoslangan va aralash taʼlim modeli asosida uygʻunlashganda, samarali til taʼlimi uchun qulay muhit yaratadi.

Ammo bunday texnologiyalarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun quyidagilar muhim: oʻqituvchilarni muntazam oʻqitish, texnologik infratuzilmani yaxshilash va oʻquv rejalarini ehtiyotkorlik bilan loyihalash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Burston, J. (2015). MALL loyihalarini amalga oshirishning yigirma yilligi: Oʻrganish natijalari boʻyicha metatahlil. ReCALL, 27(1), 4–20.

2. Dooly, M. (2008). Telehamkorlik asosidagi til o'rganish: Onlayn madaniyatlararo hamkorlikni boshqarish bo'yicha qo'llanma. Peter Lang.
3. Kovalenko, A. va boshq. (2022). Chet tilini o'rganishda virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalarining qo'llanilishi. Education and Information Technologies.
4. Heift, T., & Schulze, M. (2015). Intellektual CALL: O'quvchiga xos xatolarga e'tibor qaratish. Springer.
5. Flowerdew, L. (2012). Korpuslar va til ta'limi. Palgrave Macmillan.
6. Ellis, R. (2017). Ikkinchi tilni o'zlashtirishni o'rganish. Oxford University Press.
7. Wang, S., & Vásquez, C. (2012). Web 2.0 va ikkinchi tilni o'rganish: Tadqiqotlar bizga nimani ko'rsatmoqda? CALICO Journal, 29(3), 412–430.
8. Reinders, H., & Benson, P. (2017). Sinfdan tashqari til o'rganish. Language Teaching, 50(4), 561–578.
9. Rashid, T. va boshq. (2020). Til ta'limida o'yin asosidagi o'qitish: Tahlil va xulosalar. Journal of Educational Technology Systems, 48(4), 589–613.
10. Saito, K. (2019). Texnologiyadan foydalanishning ikkinchi tilni o'rganishga ta'siri: kognitiv yuklama, jalb qilish va natijalar. System, 87, 102139.